

ՏԱԹԵՎ ԳԻՏԱԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՎՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԻ
ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեմա՝ Համամոլորակային ժողովրդագրական հիմնախնդիրներ

Հետազոտող ուսուցիչներ՝ Լուսինե Զոհրաբյան
Արոյանի Խ. Արոյանի անվան թիվ 1 դպրոց
Լուսինե Ալեքսանյան
Երևանի ՏԽՈՒԵ 14 հատուկ դպրոց

ԵՐԵՎԱՆ 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ3

ԺՈՂՈՎՐԴԱԳՐԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴՐԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ5

Լուծման ուղիներ.....9

Կապն այլ հիմնախնդիրների հետ.....10

Համամոլորակային հիմնախնդիրներ11

Աշխարհի գերբնակեցման գլոբալ հիմնախնդիր14

Պանդեմիան և ժողովրդագրական խնդիրները21

Ժողովրդագրական իրավիճակը Հայաստանի Հանրապետությունում23

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ24

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.....25

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ժողովրդագրական հիմնախնդիրը առաջին հերթին կապված է բնակչության աճի բարձր տեմպերի հետ, որոնք հանգեցնում են նրանց՝ պարենով, բնակարանով, աշխատանքով, կրթությամբ ապահովելու խնդիրներով, մեծանում է բնակչության խտությունը հատկապես խոշոր քաղաքներում, ավելանում է բնական միջավայրի նկատմամբ ճնշումը, աճում են հիվանդությունների քանակը, սրվում է քրեածին իրադրությունը և այլն: Այս հիմնախնդիրն ունի առանձնահատուկ կարևորություն, քանի որ նրա լուծումից է մեծապես կախված է համաշխարհային մի շարք հիմնախնդիրների լուծումը: Հետազոտական աշխատանքում դիտարկվում է համամոլորակային ժողովրդագրական հիմնախնդրի ճանաչման, լուծման ուղիների վերաբերյալ համակարգված գիտելիքների և կարողությունների զարգացման ուղիները, հիմնախնդրի պատճառահետևանքային կապերը:

Աշխատանքում նշվում են հիմնախնդրի լուծման գլխավոր միջոցի՝ բնակչության վերարտադրության կարգավորման և աճի դադարեցման մոտեցումները:

Թեմայի ուսուցման նպատակը

Զարգացնել համամոլորակային ժողովրդագրական հիմնախնդրի ճանաչման, լուծման ուղիների վերաբերյալ համակարգված գիտելիքները և կարողությունները:

Վերջնաարդյունքներ

Նպատակին հասնելու համար.

- բնորոշել հիմնախնդրի էությունը,
- բացատրել տարբեր հիմնախնդիրների փոխկապակցվածությունը,
- Վերլուծել ժողովրդագրական, պարենային, աղքատության և առողջապահության հիմնախնդիրների բովանդակությունն ու պատճառահետևանքային կապերը,
- այդ կապերի մեջ տեսնել մարդու կենսագործունեությունը և համամոլորակային հիմնախնդիրները,
- բացահայտել կայուն զարգացման հայեցակարգի էությունը և հազարամյակի զարգացման նպատակները,

- ձևավորել օրինաչափություններ. հասարակության զարգացմանը զուգընթաց խորանում են համամոլորակային հիմնախնդիրները, հիմնախնդիրներ առաջանում և զարգանում են բնական ու հասարակական համակարգերում, հիմնախնդիրներն ունեն համապարփակ բնույթ և համընդգրկուն դրսևորում:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԳՐԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴՐԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներկայումս աշխարհի բնակչությունը արագորեն աճում է: Եթե նախկինում բնության նկատմամբ մեծ կախվածության պատճառով աշխարհի բնակչությունը դանդաղորեն էր աճում, ապա այժմ կապված առողջապահության զարգացման հետ մեծացել է մարդկանց կյանքի միջին տևողությունը: Եթե մեր թվարկության սկզբին աշխարհի բնակչությունը կազմում էր մոտ 250 միլիոն մարդ, ապա 2000 թվականին այն հասավ 6 միլիարդի, իսկ այժմ այն կազմում է ավելի քան 7 միլիարդ մարդ :

Մասնագետների մեծ մասը գտնում են, որ հիմնական խնդիրը կապված է ժողովրդագրական պայթյունի հետ, որի լուծումը էականորեն կմեղմի ստեղծված իրավիճակը: Իսկ դրան հասնելու համար կարևոր են ժողովրդագրական կարճաժամկետ և երկարաժամկետ կանխատեսումները:

Մինչև 2025 թվականի ժողովրդագրական կանխատեսումը հասցրել է արդեն մի քանի անգամ փոփոխվել: 1990-ական թվականներին ՄԱԿ-ի փորձագետները գտնում էին, որ աշխարհի բնակչությունը 2010 թվականին կհասնի 7,2 միլիարդի, 2020-ին՝ 8 միլիարդ, իսկ 2025-ին՝ 8,5 միլիարդի: Այս տվյալները հնչել են Ռիո դե Ժանեյրոյի վեհաժողովում: Սակայն կապված բնակչության աճի տեմպերի էական նվազման հետ այս թվերը փոխվեցին, 2025 թվականի համար այն նվազեց մինչև 7,8 միլիարդ մարդու: Այս առումով հետաքրքիր է նաև բնակչության աճի կանխատեսումները զարգացող և զարգացած երկրներում: 2025 թվականին զարգացած երկրներում սպասվում է բնակչության 20-30 միլիոն աճ, որի արդյունքում բնակչությունը կկազմի 102 միլիարդ մարդ («ոսկյա միլիարդ»), իսկ զարգացող երկրներում նույն ժամանակահատվածում սպասվում է բնակչության 2 միլիարդ աճ, որով բնակչության թիվը կկազմի 6,6 միլիարդ մարդ :

Մինչև 2050 թվականի համար ժողովրդագրական կանխատեսումը ենթադրում է, որ աշխարհի բնակչությունը կհասնի 8,9 միլիարդ մարդու: Ըստ խոշոր տարածաշրջանների (առանց ԱՊՀ)՝ բնակչության տեղաբաշխումը կունենա հետևյալ պատկերը. Ասիա՝ 5,2 միլիարդ, Աֆրիկա՝ 1,8 միլիարդ, Լատինական Ամերիկա՝ 770 միլիոն, Եվրոպա՝ մոտ 650 միլիոն, Հյուսիսային Ամերիկա՝ 450 միլիոն և Ավստրալիա ու Օվկիանիա՝ 45 միլիոն մարդ [2]:

Հայաստանի Հանրապետության համար բոլոր երկարաժամկետ կանխատեսումները հիմնվում են բնակչության շարունակական նվազման վրա:

Բնակչության թվով աշխարհի ամենամեծ պետությունները

2000, 2025 և 2050 թվականներին

Պետություն	Բնակչության թիվը 2000 թվականին (մլն. մարդ)	Պետություն	Բնակչության թիվը 2025 թվականին (մլն. մարդ, կանխատեսում)	Պետություն	Բնակչության թիվը 2050 թվականին (մլն. մարդ, կանխատեսում)
Չինաստան	1261	Չինաստան	1490	Հնդկաստան	1628
Հնդկաստան	1014	Հնդկաստան	1330	Չինաստան	1395
ԱՄՆ	281	ԱՄՆ	346	ԱՄՆ	409
Ինդոնեզիա	212	Ինդոնեզիա	275	Պակիստան	349
Բրազիլիա	170	Պակիստան	265	Ինդոնեզիա	294
Պակիստան	156	Բրազիլիա	220	Նիգերիա	258

Ռուսաստան	145	Նիգերիա	205	Բանգլադեշ	255
Բանգլադեշ	130	Բանգլադեշ	180	Բրազիլիա	233
Ճապոնիա	127	Ռուսաստան	130	Եթովպիա	170
Նիգերիա	112	Մեքսիկա	130	Կոնգոյի ԴՀ	152
Մեքսիկա	100	Ճապոնիա	120	Մեքսիկա	140
Գերմանիա	82	Եթովպիա	115	Ֆիլիպիններ	127
Վիետնամ	79	Վիետնամ	110	Եգիպտոս	127
Ֆիլիպիններ	76	Ֆիլիպիններ	110	Վիետնամ	118
Եգիպտոս	68	Կոնգոյի ԴՀ	105	Ճապոնիա	110
Իրան	68	Եգիպտոս	95	Իրան	106
Թուրքիա	66	Իրան	95	Ռուսաստան	102
Եթովպիա	64	Թուրքիա	88	Թուրքիա	88
Թաիլանդ	61	Գերմանիա	80	Թաիլանդ	90

Ֆրանսիա	59	Թաիլանդ	73	Մյանմա	80
---------	----	---------	----	--------	----

Լուծման ուղիներ

Հիմնախնդրի կարևորության մեծ նշանակություն ունեցան ՄԱԿ-ի կողմից անցկացված Համաշխարհային երեք կոնֆերանսները, որոնք տեղի ունեցան Բուխարեստում՝ 1974թվականին, Մեխիկոյում՝ 1984թվականին և Կահիրեում՝ 1994 թվականին: Բուխարեստում կայացած կոնֆերանսում ընդունվեց «Ազգաբնակչության ոլորտում գործողությունների համաշխարհային պլան»-ը:

Ըստ որի ազգաբնակչության քաղաքականության մեջ պետք է ներդրվի սոցիալ-տնտեսական բարեփոխումները: Այն հաստատվեց նաև Մեխիկոյի կոնֆերանսում: Կահիրեի կոնֆերանսին մասնակցում էին 179 պետությունների ներկայացուցիչներ, բացի կառավարական ներկայացուցիչներից կոնֆերանսին մասնակցում էին նաև 133 պետություններից հրավիրված 1500 ոչ կառավարական կազմակերպություններ: Ընդունվեց «Ազգաբնակչության ոլորտում գործողությունների ծրագիրը»: Ծրագրում ներկայացված էր ազգաբնակչության հիմնախնդիրը, փոխադարձ կապը բնակչության աճի և տնտեսության զարգացման միջև:

Բացի միջազգային կոնֆերանսներից իրականացվում են նաև ազգաբնակչության հիմնախնդիրների հետ կապված այլ միջազգային միջոցառումներ: Օրինակ՝ 1989 թվականին Ամստերդամում կայացած «Ազգաբնակչությունը 21-րդ դարում» միջազգային ֆորումը, որտեղ հիմնականում քննարկվեց Կահիրեի կոնֆերանսում ընդունված ծրագրի իրականացման հարցերը: 1992 թվականին ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրին նվիրված կոնֆերանսում ևս քննարկվեց ազգաբնակչության քաղաքականության հետ կապված հարցեր: Նշվեց, որ յուրաքանչյուր պետությունն ինքը պետք է որոշի և կազմի ժողովրդագրական ծրագրերը՝ հիմնվելով անընդհատ աճող բնակչության կենսաապահովության հնարավորություններից:

Մասնագետների մեծամասնության կարծիքով հիմնախնդրի լուծման հիմնական ուղին բնակչության վերարտադրության կարգավորումն է՝ ծնելիության նվազման ճանապարհով: Այդ պատճառով էլ պետությունները վարում են ակտիվ ժողովրդագրական քաղաքականություն: Այն էականորեն տարբեր է զարգացած և զարգացող պետություններում: Եթե զարգացող պետություններում հիմնական նպատակը ծնելիության նվազումն է, ապա զարգացած պետություններում

ընդհակառակը խրախուսվում է ծնելությունը, քանի որ այս պետություններում դիտվում է բնակչության դեպոպուլացիա այսինքն՝ նվազում:

Ժողովրդագրական քաղաքականությունը հիմնականում տարվում է երեք ուղղություններով՝ տնտեսական, վարչաիրավական և դաստիարակչական ու քարոզչական: Այս առումով կիրառվում են բազմաթիվ միջոցներ, ինչպես օրինակ տարբեր նպաստներ, զեղչեր, արտոնություններ, օրենսդրական ակտեր (ամուսնական տարիքի, ամուսնալուծությունների, հղիության ընդհատման, հակաբեղմնավորիչների օգտագործման, աշխատող կանանց աշխատանքային ռեժիմի իրավական կարգավորումներ և այլն), ժողովրդավարական վարքի նորմերի ձևավորում, ընտանիքի պլանավորման քաղաքականություն, սեռական դաստիարակություն, կրթություն և այլն:

Հիմք ընդունելով այն, որ ծնելիության մակարդակը սերտորեն կապված է երկրի տնտեսական զարգացման հետ՝ կարևոր լուծման ուղի է համարվում նաև պետության տնտեսական զարգացմանը նպաստող միջոցառումների իրականացումը: Մա համարվում է հիմախնդրի լուծման ինտենսիվ ուղի, որին հասնելը բավական մեծ միջոցներ և ջանքեր է պահանջում:

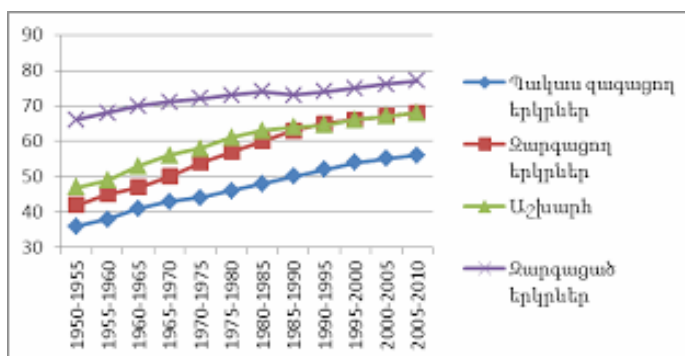
Կապն այլ հիմախնդիրների հետ

Համաշխարհային ժողովրդագրական հիմնախնդիրը փոխադարձ կապի մեջ է պարենային, ուրբանացման, բնապահպանական, էներգետիկական, հումքային և այլ հիմնախնդիրների հետ: Չնայած, որ զարգացած երկրների բնակչությունը կազմում է բնակչության ընդամենը 1/4-րդ մասը, սակայն այն սպառում է համաշխարհային էներգիայի, մետաղների, փայտանյութի 80%-ը, սննդամթերքի 35%-ը, և միննույն ժամանակ տալիս է պինդ թափոնների շուրջ 75%-ը:

Համամոլորակային հիմնախնդիրներ

Համամոլորակային հիմնախնդիրները՝ արդիականության համամարդկային խնդիրներն են , որոնք շոշափում են ներկա և ապագա սերունդների կենսական շահերը, և որոնց լուծումը պահանջում է բազմաթիվ պետությունների համատեղ ջանքերը: Այդ խնդիրներից կարևորներն են մեր մոլորակի բնակչության ժողովրդագրական իրավիճակի կտրուկ փոփոխությունը, շրջակա միջավայրի աղտոտումը, միջազգային ահաբեկչության լայն տարածումը: Նրանց լուծումը հնարավոր է միայն բոլոր երկրների համատեղ և նպատակասլաց ջանքերի շնորհիվ:

Մարդկության համար առավել հրատապ են հետևյալ համամոլորակային հիմնախնդիրները.

1. Խաղաղության պահպանության հիմնախնդիրը,
2. բնապահպանական հիմնախնդիրը՝ կապված բնական միջավայրի խախտման հետ,
3. զարգացող երկրներում բնակչության արագ աճի հետևանքով առաջացած ժողովրդագրական հիմնախնդիրը,
4. թույլ զարգացած երկրներում հարյուր միլիոնավոր մարդկանց մշտական թերսնման և սովի հետ կապված պարենային հիմնախնդիրը,
5. մորուլակի հանքահումքային և բնական այլ ռեսուրսների սահմանափակվածության հետ կապված էներգետիկ և հումքային հիմնախնդիրը,
6. նախկին գաղութների (զարգացող երկրների) հետամնացության հաղթահարման հիմնախնդիրը, որը, ցավոք, ոչ միայն չի վերանում, այլև երկրագնդի որոշ տարածաշրջաններում դրսևորվում է առավել ցայտուն,
7. համաշխարհային օվկիանոսի հիմնախնդիրը՝ առաջին հերթին կապված նրա կենսաբանական արդյունավետության և աղտոտման հետ,
8. տարածքային և ազգային հակամարտությունների հիմնախնդիրը,
9. կլիմայի փոփոխության հիմնախնդիրը:

Ժողովրդագրական հիմնախնդիրների լուծման համար ամենաբարձր մակարդակով հստակ քաղաքականություն մշակվեց Ռուսաստանում: 2001թ. առաջադրանքներ դրվեցին Ռուսաստանի ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավման ուղղությամբ, նշվեցին դրանց իրագործման մեխանիզմները: Այս առումով Ռուսաստանն իրոք անհանգստանալու հիմքեր ուներ: Տարեկան կտրվածքով բնական աճը բացասական էր 600 հազար մարդով, և նման շարունակության պարագայում, ըստ ՄԱԿ-ի ժողովրդագրական քաղաքականության մասնագետների, 2025թ. նրա բնակչության թիվը կկազմեր 130 մլն, իսկ 2050թ.՝ 110 մլն մարդ, որը Ռուսաստանի նման երկրի համար պարզապես կործանում է: Ուստի, ինչպես վկայում են վիճակագրական փաստերը, ազգային ծրագրի շրջանակներում ընդգրկված

ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավմանն ուղղված քայլերից ելնելով՝ յուրաքանչյուր երկրորդ երեխայի պարագայում 400 հազար ռուբլու հատկացումը տվել է իր առաջին դրական արդյունքները: Արդեն իսկ 5 մլն ռուս ընտանիք օգտվել է մայրական կապիտալի տրամադրած միջոցներից: 2012թ. սկսած Ռուսաստանում ծնունդները սկսել են գերազանցել մահերին, և բնական աճի ցուցանիշը դրական է: Բացի այս առաջին իսկ երեխայի ծնվելու պարագայում ՌԴ կառավարությունը յուրաքանչյուր երեխայի համար ամսական մոտ 170 դոլարին համարժեք գումար է հատկացնում:

Աֆրիկայում եւ Մերձավոր արեւելքում ջրի հարցն արդեն սրված է եւ պատճառ է հանդիսանում ոչ միայն հետամնացության եւ աղքատության, այլեւ քաղաքական անկայունության, էթնիկական եւ միջպետական կոնֆլիկտների: Եգիպտոսը, Սուդանը եւ Եթովպիան մշտապես թշնամանքի մեջ են Նեղոսի ջրերի համար: Այդպիսի խնդիր կա պաղեստինցիների եւ հրեաների միջեւ Հորդանանի ջրերի, Թուրքիայի եւ Իրաքի միջեւ՝ Տիգրիս գետի ջրերի, Թուրքիայի եւ Սիրիայի միջեւ՝ Եփրատի ջրերի, Հնդկաստանի եւ Բանգլադեշի միջեւ՝ Գանգես գետի հոսքի համար:

Հայաստանի Հանրապետությունում ևս շրջանառության մեջ է դրվել ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավման ծրագիրը, որով 1 մլն դրամ է նախատեսված յուրաքանչյուր երրորդ երեխայի ծննդյան համար, ինչպես նաև ծննդաբերության ժամանակ տրամադրվում է ծննդաբերության սերտիֆիկատ:

2016-2018թթ. ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավման քաղաքականության մեջ է ընդգրկված նաև երիտասարդ նորակազմ ընտանիքներին մատչելի բնակարաններով ապահովելու միջնաժամկետ ծրագիրը: Սակայն ընդունված հայեցակարգերը բավարար արդյունք չեն ապահովում, իսկ կյանքը ցույց է տալիս, որ հստակ ժողովրդագրական քաղաքականության բացակայությունը կարող է խիստ բացասական հետևանքներ ունենալ Հայաստանի նման փոքր երկրի համար, որը գտնվում է անկայուն աշխարհաքաղաքական գոտում, ունի ներքին և արտաքին բազմաթիվ լուրջ մարտահրավերներ: Իսկ սրա արդյունքում Հայաստանում արձանագրվում է այն իրողությունը, որ մեր երկիրը կարող է դասվել

վերարտադրողական տեսանկյունից անկարողունակ երկրների շարքում, որը կարող է սպառնալ ազգային անվտանգությանը:

Մի խոսքով՝ հիմնվելով համամուլտրակային խնդիրներին լուծումներ գտնող երկրների փորձի վրա, խելամիտ օգտագործելով հնարավորությունները պետք է միավորվել համաշխարհային հասարակության հետ ու քայլ առ քայլ մոտենալ այն կետին, որտեղ մուլտրակի ու մարդկանց շահերը համընկնում են:

Աշխարհի գերբնակեցման գլոբալ հիմնախնդիր

«Գլոբալ հիմնախնդիր» հասկացությունը տարածում է ստացել XX դարի 60-70-ական թվականներին: «Գլոբալը» լատինական ծագում ունեցող «globus»-ն է, որը թարգմանաբար նշանակում է երկրագունդ: Հիմնախնդիրներն այդպես են կոչվում, որովհետև վերաբերում են երկիր մուլտրակին, ողջ մարդկությանը:

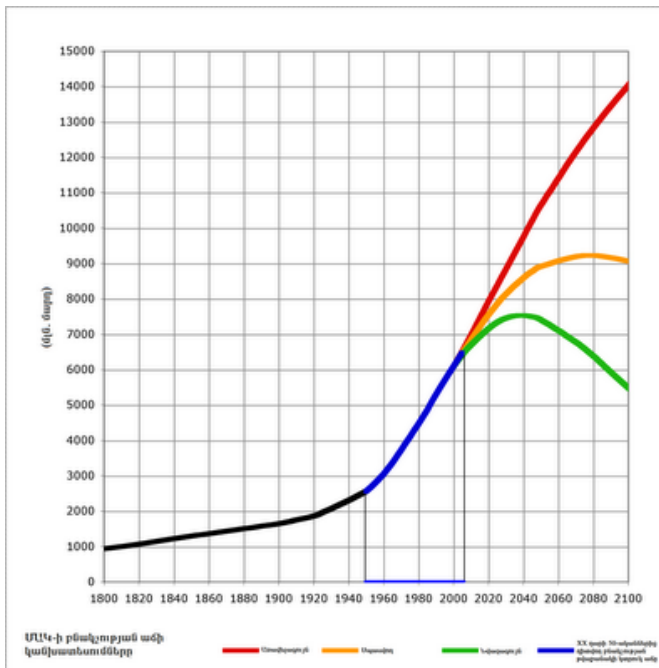
Աշխարհի բնակչության աճի գլոբալ հիմնախնդիրը ժամանակակից քննարկման առանցքային ուղղություններից մեկն է: Աշխարհի բնակեցման խնդիրներն ուսումնասիրող տեսաբանների մի խումբ կարծում է, որ եթե խափանվի բնակչության աճի արհեստական սահմանափակման գլոբալ ծրագիրը, ապա մարդկությունը կկանգնի շրջակա միջավայրի հետ կապված մի շարք խնդիրների ծագման վտանգի առջև, ինչը կարող է աղետալի հետեւանքներով հղի լինել: Քննադատների մեկ այլ խումբ հերքում է երկրագնդի գերբնակեցմանն առնչվող այս տարակույսները եւ չի պահանջում բնակչության վերահսկման կտրուկ միջոցներ: Մինչ բնակչության թվաքանակի տատանումները իրենց ազդեցությունն են թողնում առողջապահության գրեթե բոլոր ոլորտների վրա, բիոէթիկայի ոլորտի ուսումնասիրողները առայժմ սեւեռուն ուշադրության չեն արժանացրել այս հիմնախնդիրները:

ՄԱԿ-ի տվյալներով՝ 2045-2050 թվականներին երկրագնդի վրա 2.2 միլիարդով ավելի շատ մարդ կապրի, քան այսօր: Բնակչության 70 տոկոսը կբնակվի քաղաքներում: Ասիան և Աֆրիկան առաջատար կմնան բնակչության աճի առումով, իսկ եվրոպացիների թիվը զգալիորեն կնվազի: Աֆրիկայի քաղաքներում բնակչության թիվը 414 միլիոնից կհասնի 1 միլիարդ 200 միլիոնի, իսկ Ասիայի բնակչության թիվը 1 միլիարդ 900 միլիոնից կդառնա 3 միլիարդ 300 միլիոն: Եվ այդպիսով՝ այդ 2

մայրցամաքների բնակչության թիվը կկազմի աշխարհի ընդհանուր բնակչության 86 տոկոսը:

Երկրագնդի գերբնակեցման հիմնախնդրին առնչվող քննարկման նախակարապետ կարելի է համարել Թոմաս Մալթուսին: 1798թ.-ին Մալթուսը հայտնեց իր վարանումը այն խնդրի շուրջ, որ եթե մարդ արարածը կենդանական այլ տեսակների պես բազմանալով հագեցնի իր բնակեցրած աշխարհի մակերեսը, ապա կարող է կործանման առջեւ կանգնել: Տեսությունը պարզ է. երբ մարդիկ ունենան ավելի շատ երեխաներ, ովքեր իրենց մահվանից հետո պետք է լրացնեին մարդկության շարքերը, ապա մի քանի սերունդ անց աճի ցուցիչը թվաբանականից կդառնա երկրաչափական: Մինչ այդ, մարդկությանը երկրագնդի պարզեւած սննդային, էներգետիկ եւ հանքային ռեսուրսները սահմանափակ են եւ իրենց հերթին մշակման եւ արդյունահանման ծավալների պարբերական ավելացման կարիք են զգում: Մալթուսյան տեսության համաձայն՝ նման գերհագեցումը կարող է մարդկությանն ամբողջական վերացման կամ ետընթացի տանել: Այժմ մեր շրջակա աշխարհում տարածված սովի եւ համաճարակների խթանիչ կարեւոր գործոններից են բնակչության ցածր կենսամակարդակը, գաղթային տեղաշարժերը, որոնք անուղղակիորեն եւ չափազանց դրամատիկ կերպով հանգեցնում են բնակչության մեծածավալ կորուստների:

Ք.ա. X հազարամյակում երկրագնդի բնակչության թվաքանակը գտնվում էր 2-ից 20 միլիոնի միջակայքում, Փրկչական 1 թվականին այն կազմում էր քառորդ միլիարդ, 1600թ.-ին աշխարհի բնակչությունն արդեն կես միլիարդ էր, այս թիվը կրկնապատկվում էր ավելի ու ավելի արագ՝ նախ 1800, ապա 1930թ.-ին: Եվ գուր էր 1968թ.-ին Պոլ Էհրլիխի հրապարակած ‘Բնակչության պայթյուն’ գրքի հնչեցրած համաաշխարհային ահազանգը, քանի որ 1959թ.-ից 1999թ.-ն ընկած միջակայքում երկրագնդի բնակչությունը 3 միլիարդից հասել էր 6-ի: Այդ տարիներին կատարված գիտական հաշվումները մարդկության 7-րդ միլիարդի նշաձողի հաղթահարումը զետեղում էին 2010-2015թթ.-ի միջակայքում, ինչը արդեն տեղի ունեցավ մերձավոր անցյալում:

Ժողովրդագրական քաղաքականությունը վարչական, տնտեսական, քարոզչական և այլ միջոցառումների համակարգ է, որոնց օգնությամբ պետությունն իր համար ցանկալի ուղղությամբ ներգործում է բնակչության բնական շարժի (ամենից առաջ ծնելիության) վրա:

Բնակչության թվի և կազմի վերաբերյալ հավաստի տեղեկություններ ստանալու համար աշխարհի գրեթե բոլոր պետություններում պարբերաբար (5 կամ 10 տարին մեկ) կազմակերպվում են ընդհանուր **մարդահամարներ**:

Նախկինում, երբ բացակայել են մարդահամարների տվյալները, աշխարհի բնակչության մոտավոր թիվը որոշելու համար օգտագործում էին կողմնակի տվյալներ, օր.՝ հարկատուների, զորքերի թիվը և այլն:

2022 թվականի հոկտեմբերի 13-22-ը ՀՀ-ում կանցկացվի անկախությունից հետո երրորդ մարդահամարը: Ի տարբերություն ավանդական մեթոդի, որի կիրառության ժամանակ հաշվարարն այցելում էր յուրաքանչյուր հասցե և լրացնում մարդահամարի հարցաթերթը, այս անգամ կանցկացվի համակցված մեթոդով՝ երկու մեթոդների համակցումով: Մեկը դա բնակչության ռեգիստրի վարչական աղբյուրի կիրառությունն է, երկրորդը հասցեների 25 տոկոսում ընտրանքային հետզոտությունը:

Դառնալով Մալթուսին՝ պետք է փաստենք, որ ինքն անձամբ բնակչության աճի սահմանափակման ծրագրերի կողմնակից չէր, այլ կարծում էր, որ բարոյական զսպվածությունն ու ողջախոհությունը կնպաստեն վիճակի շտկմանը, թեև հոռետես լինելով պնդում էր, որ մարդկային ցեղը, ինչպես էլ ցանկացած այլ արագ բազմացող կենդանական տեսակ գտնվում է թվային-տարածքային ընդարձակմամբ և ետընթացով հերթափոխվող շրջապտույտի մեջ: Իսկ Պոլ Էհրլիխին հետևող, այսպես կոչված, նորմալթուսյանները՝ ետընթաց ասելով նկատի ունեն մարդկային բազմամիլիոնավոր կյանքերի տառապալից և ամայեցուցիչ կորուստներ: Շատ գիտնականներ զգուշանում են, գուցե այս կտրուկ միջոցներ ձեռք առնելուն միտված ուղղությունը տիրապետող դառնա և վերածվի բնակչությունը սահմանափակելու անզուսպ մոլուցքի:

Ընտանիքի պլանավորման ծրագրերի և կանխարգելիչ միջոցների տարածման շնորհիվ՝ բնակչության աճի տեմպերը նկատելիորեն զսպվել են աշխարհի շատ տարածաշրջաններում, հատկապես՝ զարգացած երկրներում, և հասարակության ընկալումն այժմ այնպիսին է կարծես «բնակչության պայթյունն» արդեն հաղթահարված է: Սակայն մեր պայմաններում փոքր աճը նույնպես նշանակալի թիվ է իրենից ներկայացնում, և ներկայիս մանուկների սեռական հասունացման հասնելուն պես պայթյունը կարող է կրկնվել: Բնակչության թվաքանակի կանխատեսումը 2050թ.-ի համար 7,78 միլիարդի կարգի մեծություն է, թեև աճի նախկին տեմպերի պահպանման դեպքում այն կարող էր հասնել 9-ից 11 միլիարդի:

Բնակչության աճի տեմպերի զսպման և ընտանիքի պլանավորման ծրագրերը մեկնարկեցին 1960-ականների կեսերին, մոտ 200 երկրներում՝ առավել կամ նվազ արդյունավետությամբ: Որոշ տարածաշրջաններում դրանք չափազանց ազդեցիկ կերպարանք էին ստանում, ինչպես օրինակ՝ Հնդկաստանում վասեկտոմիայի (ամլեցման տեսակ է, որի ժամանակ վիրահատական եղանակով խցանվում կամ հատվում են սեռական ուղիները) խրախուսման ծրագիրը կամ Չինաստանում միակ զավակ ունենալու սահմանափակումը: Վաղ շրջանում առաջ քաշված ծրագրերում նախընտրությունը տրվում էր երկարաժամկետ կամ իսպառ երկսեռ ամլեցմանը, իսկ նորագույն փուլում մոտեցումները վերանայվել են և խրախուսվում է դարձելի ամլեցման միջոցների (պահպանակներ, դեղահաբեր) օգտագործումը, վերնաշկային

փակցման համար նախատեսված սպեղանիների, ներարգանդային պաշտպանական մեխանիզմների, ներմաշկային իմպլանտների, հեշտոցային մոմիկների և կարգավորիչ այլ միջոցների կիրառումը՝ նպատակ ունենալով կասեցնել անընդհատ որդեծնությունը, երկարաձգել հղիությունների միջև ընկած տեղումները և նվազեցնել ընտանիքի կազմը: Նման ծրագրերը հանդիպում են ընդդիմադիր երեք հիմնական խմբերի քննադատությանը:

Կրոնական քննադատության մեջ առավել բարձր հնչում է Կաթոլիկ Եկեղեցու և Իսլամի հետևորդների ձայնը: Երկու կրոնական ուղղություններ, որոնք սկզբունքորեն դեմ են բնական աճի սահմանափակումներին, սակայն տարբեր հիմնավորմամբ: Կաթոլիկ Եկեղեցին հիմնում է իր տեսությունը Ծննդոց 38-րդ գլխի վրա և հասկապես դեմ է կանխարգելիչ միջոցների օգտագործմանը, իսկ Իսլամի հետևորդները որդեգրել են ծնելիության խթանման քաղաքականություն և ուզում են ընտանիքները բազմանդամ տեսնել: Կաթոլիկ ուսուցման համաձայն՝ սեռական հարաբերությունը թույլատրելի է միայն ամուսնական գույզի միջև, որը պետք է «միասնական և արարիչ լինի՝ այսինքն սեռական յուրաքանչյուր հարաբերություն նոր կյանքի սկիզբ է դնում» (Պողոս VI, 1968թ.): Արհեստածին կանխարգելման բոլոր եղանակների կիրառումը արգելվում է և նույնացվում ամլեցման հետ: Կաթոլիկների համար թույլատրելի է միայն ընտանիքի բնական պլանավորումը, որի դեպքում օրգանիզմի ռիթմերի պարբերականության վրա հիմնված մեթոդ է կիրառվում (բեղմնավորման օրերի որոշում օրացուցային նշումների, ջերմաստիճանի չափման և արտաքին սեռական օրգանների գնման միջոցով): Իհարկե այս մեթոդը լիովին կիրառելի է ամուսնական գույզի երկկողմ համաձայնության և սեռական հարաբերությունների չափավորության պարագային:

«*Humanae Vitae*» (Մարդկային կյանքը) շրջաբերականում պարունակվող ուսուցումը (նկատեք՝ ուսուցման, որի անսխալականությունը չի հայտարարվել, և ոչ վարդապետության), որը ազդարարվեց 1968թ.-ին, եկեղեցական դիրքորոշմանն ընդդիմադիր հոգեւորականության շարքերում աստվածաբանական գայրույթի միամսյակ առաջացրեց: Ինչեւէ, Լատինական Ամերիկայում, Ֆիլիպիններում հանրությունը հեշտությամբ ընդունեց Եկեղեցու հրահանգները, ընտանիքի պլանավորման ծրագրերը, աբորտը, ամլեցումն ու հղիության կանխարգելիչ

միջոցները արգելվեցին կամ դժվար հասանելի դարձվեցին իշխանությունների կողմից: Սակայն ԱՄՆ-ում եւ Արեւմտյան Եվրոպայում այս ուսուցումն առավելաբար անտեսվեց: Վիճակագրորեն կաթոլիկ կանայք միեւնոյն հաճախականությամբ են օգտագործում կանխարգելիչ միջոցներ, ինչ այլ դավանանքի հետեւորդները: Բայց Կաթոլիկ Եկեղեցու ընդդիմությունը դեռեւս կարելու էր է կատարում հանրային կարծիքի ձեւավորման մեջ. այս կառույցը իշխանական լծակների միջոցով խափանում է ընտանիքի պլանավորման ծրագրերի ֆինանսավորումը եւ պարբերաբար ուշադրություն է հրավիրում միջոցների անհավասարաչափ բաշխման, պետությունների անհամեմատելի զարգացման մակարդակների հիմնախնդիրների վրա, տնտեսական ապօրինությունների մեջ տեսնելով հասարակության նեղ պայմանների պատճառը:

Իսլամի հետեւորդները նույնպես կողմնակից են «բնական կանխարգելման միջոցների» կիրառմանը, ինչը հաստատվում է Մարգարէների պատվերով, որը տղամարդկանցից պահանջում է պարբերական հրաժարում սեռական ակտիվությունից: Որոշ կրոնական հեղինակություններ թույլատրում են ժամանակակից կանխարգելիչ միջոցների օգտագործումը, ոմանք՝ մերժում, երբեմն էլ որոշման կայացման իրավունքը թողնվում է ամուսնական գույզին: Սերմնասպանիչ միջոցները, դեղահաբերը եւ այլ հորմոնային միացություններ կարող են թույլատրելի համարվել, եթե հիմնովին ապացուցվի կանացի առողջության համար դրանց անվնաս լինելը: Որոշ իսլամական երկրներում (Իրան, Թուրքիա, Թունիս, Բանգլադեշ, Ինդոնեզիա) ընտանիքի պլանավորման ծրագրերը բավական հաջող են գործում՝ սահմանափակելով ընտանիքի անդամների թիվը, իսկ Միջին Արեւելքի երկրներում հանրությանը կանխարգելիչ միջոցների ներկայացման ոչ կառավարական ծրագրերի մեկնարկը նոր է դրված: Ըստ որում՝ ընտանիքի պլանավորման եւ կանխարգելիչ միջոցների օգտագործման առաջարկը հիմնականում տղամարդկանց է ուղղվում, քանի որ նման հասարակության ներսում վերարտադրողական ընտրության իրավունքը վերապահված է տղամարդուն: Եվ Քրիստոնեության եւ Իսլամի հետեւորդների պարագային պարզ է միայն մեկ բան, որ կրոնը որոշիչ դերակատարություն ունի սեռական վարքագծի կերտման եւ ընտանիքի ձեւավորման հարցերում:

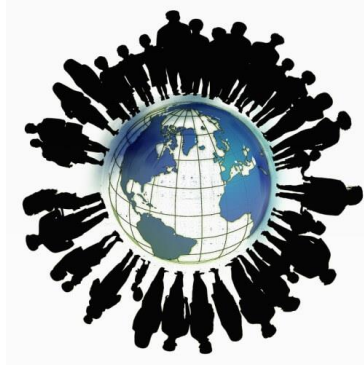
Քննադատների մեկ այլ խումբ են կազմում ֆեմինիստ մտածողները, որոնց համար խնդրահարույց են հայրիշխանական հասարակություններում կանանց ենթակա եւ ընտրությունից զուրկ կարգավիճակը, սոցիալապես կախյալ դրությունը, հաճախ կրթությանն ու ժամանակակից բժշկությանը անհաղորդ լինելը: Մասնավորապես, ֆեմինիստ քննադատները շեշտում են բնակչության աճի վերահսկման ծրագրերում կանանց վերարտադրողական իրավունքների ոտնահարման փաստերը, երբ կանանց հղիությունից բռնի կանխարգելում կամ ամլեցում է պարտադրվում: Իգական սեռի հանդեպ աղաղակող ոտնձգություններ էին կատարվում, օրինակ՝ Չինաստանում, որտեղ որդեգրված է միակ երեխայի քաղաքականությունը (որը ուժի մեջ կլինի առնվազն մինչեւ 2015թ.). շատերը ցանկանալով միայն արու զավակ ունենալ՝ արհեստական վիժեցման էին դիմում: Եւս մեկ պահանջ, որ ներկայացնում են ֆեմինիստ քննադատները՝ դա կանխարգելիչ դեղորայքի պարտադիր բժշկական թեստավորման անցկացումն է՝ այն կանանց համար անվտանգ դարձնելու նպատակով:

Ի տարբերություն նախորդ երկու խմբերի, որոնք զգում էին հղիության կանխարգելման եւ բնակչության սահմանափակման կարիքը, բայց խտրություն էին դնում եղանակների միջեւ, քննադատների վերջին խումբը մերժում է վերահսկողության այս ծրագրերը պարզապես դրանց մեջ անհրաժեշտություն չտեսնելով: Ջուլյան Սայմոնն, օրինակ, գտնում է, որ երկրագնդի բնակչության թվաքանակի մեծացման մեջ ոչ մի վտանգ չկա, մոլորակը կարող է բավարարել բոլորի պահանջումները, պետք է սոսկ սննդարդյունաբերության նոր տեխնոլոգիաներ, բնական ռեսուրսների շահագործման եւ պահպանման կատարելագործված ստանդարտներ մշակել:

Ինչ վերաբերում է ընտանիքում ծնված երեխաների թվի վերահսկման էթիկական կողմին, ապա որդեճնությանը նպաստելու կամ խոչընդոտելու համար պետական քաղաքականության դեպքում հնարավոր է հասնել առավելագույն արդյունքի: Որոշ երկրներում բազմազավակ մայրերը խրախուսվում են շքանշաններով, սոցիալական արտոնություններով եւ պարգևավճարներով: Կան նաեւ պետություններ, որտեղ հակառակ արդյունքն է ստացվում քիչ երեխաներ ունեցող ընտանիքներին կենցաղային արտոնություններ պարգևելու շնորհիվ: Օրինակ՝ Չինաստանում մեկ

երեխա ունեցող ընտանիքը ստանում է ավելի լավ աշխատանք, բնակմակերես, իսկ բազմազավակ ընտանիքները ֆինանսական եւ բարոյական տույժերի են արժանանում: Պետական մարմինների մոտեցումից է կախված նաեւ ընտանիքի պլանավորման ծրագրերի թիրախ հանդիսացող խավերի ընտրությունը (ամոթալի կլիներ, նման թիրախի դերում հայտնվեր աղքատ բնակչությունը կամ անցանկալի ազգային փոքրամասնություն տվյալ երկրում): Ամեն դեպքում արհեստածին միջոցներով խախտվում է սերնդաբերության բնական ընտրության իրավունքը:

Որպես բնակչության թվաքանակի աճը կարգավորող միջոց ուսումնասիրողները տեսնում են XXI դարակեսին սպասվող ժողովրդագրական տեղաշարժերը, որոնք կհավասարակշռեն ծնելիության-մահացության, կյանքի միջին տևողության եւ կենսամակարդակի ցուցանիշերը:

Պանդեմիան և ժողովրդագրական խնդիրները

Շատ գիտնականներ առաջ են քաշում այն ենթադրությունը, որ նոր կորոնավիրուսի տարածումը շատ խնդիրների լուծման եղանակ է: Ըստ իս` հիվանդության տարածումը փոխում է կյանքը մոլորակի վրա: Բնապահպանական տեսանկյունից` աշխարհում շարժումը կանգ է առել` բնությունը վերականգնվում է: Վենետիկում բաղերը և խոզերը շրջում են փողոցներով, Չիկագոյոյի օկեանարիումներում քայլում են պինզվիները: Օդը զգալիորեն մաքրվում է: Դեմոգրաֆիական տեսանկյունից` ըստ իսրայելցի մասնագետի Չինաստանի Ուհան քաղաքի լաբորատորիաները ներգրավվել են կենսաբանական զենքի մշակման մեջ` Չինաստանում ժողովրդագրական իրավիճակը լուծելու համար:

Գաղտնիք չէ, որ երկրագունդը գերբնակեցված է, որ ռեսուրսները չէին բավականացնելու հետագա սերունդներին: Ամեն տարածաշրջան ուներ իրեն բնորոշ ժողովրդագրական խնդիրները: Չինաստանում ծնելիությունն էր մեծ, Եվրոպան՝ ծերանում էր: Ինչու՞ Իտալիան կաթվածահար եղավ, իսկ Շվեդիան արտակարգ իրավիճակ չի հայտարարում: Պատասխանն ակնհայտ է: Իտալացիներն ու իսպանացիները հայտնի են իրենց տաքարյունությամբ, մեծ ու ջերմ ընտանիքներով, մեծահասակներին այցելությունների հետաքրքիր ավանդույթներով, իսկ Շվեդները՝ հյուսիսի այդ սառը ժողովուրդը, սիրում են տարբերվել: Բավական է ասել, որ թեև վաղուց արդեն Եվրամիության անդամ են, բայց մինչև հիմա պահպանել են իրենց ազգային տարադրամը՝ կրոնան: Իսկ Շվեդիան գիտե՞ք ինչ է ներմուծում: Աղբ, սովորական աղբ: Այո՛, այո՛: Շվեդները ոչ միայն իրենց աղբի 99 տոկոսն են վերամշակում, այլև աղբ են ներմուծում հարևան Նորվեգիայից և Ֆինլանդիայից: Վերամշակում են, վառելիք են ստանում և վաճառում: Շվեդ ժողովուրդը, ի տարբերություն հարավի, մեծ ընտանիքներ չունեն, միայնակ են ապրում, չափից շատ օրինապաշտ են ու պահպանում են անվտանգության բոլոր կանոնները: Այսպիսի տարբերություն Եվրոպայի հյուսիսի ու հարավի միջև, այն ինչ, Եվրոպական երկրների միջև սահմաններ չկան ու շատ ընդհանրություններ ունեն:

Մեկ այլ խնդիր, որ լուծվեց պանդեմիայի օրերին: Թուրքիան սպառնում էր Եվրոպային, որ բացելու է իր սահմանները ու թույլ տա սիրիայից ներգաղթյալների հոսքը դեպի Եվրոպա:

Հայտնի են Բիլ Գեյթսի՝ աշխարհի գերբնակեցման ու դրանից բխող խնդիրների դեմ պայքարի ոչ հումանիստական մեթոդները:

Հայտնի է նաև այն, որ ամենուր խախտվում էին Կայուն զարգացման նպատակները: Մի խոսքով ենթադրություններն ու կասկածները շատ են ու տարբեր, բայց մենք բոլորս պետք է խելամիտ օգտագործենք մեզ տրված հնարավորությունները, միավորվենք համաշխարհային հասարակության հետ ու քայլ առ քայլ մոտենանք այն կետին որտեղ մոլորակի ու մարդկանց շահերը համընկնում են: Իսկ ժողովրդագրական խնդիրները ինչ ուղղությամբ կգնան՝ լուծման, թե լճացման պետք է ճիշտ ընտրություն կատարել ազգայնական մեկուսացման և գլոբալ համերաշխության միջև:

Ժողովրդագրական իրավիճակը Հայաստանի Հանրապետությունում

1960-ական թվականները բնակչության ծնելիության ցուցանիշը սկսել է նվազել: Այն նվազագույնի է հասել անցյալ դարի վերջին: Միննույն ժամանակ բարձրացել է մահացության ցուցանիշը: Վերջին տասնամյակներում նկատելիորեն նվազել է նաև բնական աճի գործակիցը. ներկայումս այն տատանվում է 0,4 % սահմաններում և գրեթե 2.5 անգամ ցածր է աշխարհի միջին ցուցանիշից: Եթե մի քանի տասնամյակ առաջ ՀՀ յուրաքանչյուր ընտանիքին բաժին էր ընկնում 3-4 երեխա, ապա ներկայումս սովորական են դառնում 1-2 երեխա ունեցող ընտանիքները: Վերջին երկու տասնամյակում ծնունդների թվի ավելացումը բացատրվում են մի շարք պատճառներով: Դրանցից են՝ գործազրկության և աղքատության աճը, երիտասարդ տղամարդկանց արտագաղթը, բնակչության ծերացումը, ամուսնությունների թվի աճը և այլն:

Հայաստանի Հանրապետությունում ևս շրջանառության մեջ է դրվել ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավման ծրագիրը, որով 1 միլիոն դրամ է նախատեսված յուրաքանչյուր երրորդ երեխայի ծննդյան համար: 2016-2018 թվականներին ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավման քաղաքականության մեջ է ընդգրկված նաև երիտասարդ նորակազմ ընտանիքներին մատչելի բնակարաններով ապահովելու միջնաժամկետ ծրագիրը:

Սակայն ընդունված հայեցակարգերը բավարար արդյունք չեն ապահովում, իսկ կյանքը ցույց է տալիս, որ հստակ ժողովրդագրական քաղաքականության բացակայությունը կարող է խիստ բացասական հետևանքներ ունենալ Հայաստանի նման փոքր երկրի համար, որը գտնվում է անկայուն աշխարհաքաղաքական գոտում, ունի ներքին և արտաքին բազմաթիվ լուրջ մարտահրավերներ: Իսկ սրա արդյունքում Հայաստանում արձանագրվում է այն իրողությունը, որ մեր երկիրը կարող է դասվել վերարտադրողականության տեսանկյունից անկարողունակ երկրների շարքին, որը կարող է սպառնալ ազգային անվտանգությանը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

- Ժողովրդական հիմնախնդիրը վերաբերում է բոլոր երկրներին, քանի որ դրա հետևանքով առաջացած խնդիրները դրսևորվում են ոչ միայն առանձին երկրներում, այլև ամբողջ աշխարհում: Այդ պատճառով էլ ժողովրդագրական հիմնախնդիրն ունի համամոլորակային բնույթ և Միավորված ազգերի կազմակերպության ուշադրության կենտրոնում է:
- Բնակչության վերարտադրության կարգավորումը բնակչության բարեկեցության մակարդակը բարձրացնելու հիմնական նախադրյալն է: Ծնելիության և մահացության մակարդակը կարգավորվում է ոչ միայն կենսաբանական օրենքով, այլև սոցիալական պայմաններով:
- Հիմնախնդրի լուծման գլխավոր միջոցը մնում է բնակչության վերարտադրության կարգավորումը և աճի դադարեցումը:
- Միայն երկրների տնտեսական և սոցիալ-մշակութային առաջադիմության պայմաններում է հնարավոր լուծել ժողովրդագրական համամոլորակային հիմնախնդիրը:
- Հիմնախնդրի և լուծման ուղիների վերաբերյալ հիմնահարցերը քննարկվել են 1984 թվականի Մեխիկոյում, 1994 թվականին Կահիրեյում, ավելի ուշ ՄԱԿ-ի կողմից հրավիրված ազգաբնակչության հարցերով, այլ համաշխարհային խորհրդածողովներում:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Արամ Հակոբի Սարգսյան - <<Արդիականության գլոբալ խնդիրները>>:
2. Յու. Մուրադյան, Մ. Մուրադյան - <<Մարդկության համամոլորակային հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիները>>, Երևան 2014:
3. Մ. Մանասյան, Ա. Հովսեփյան, Ա. Պոտոսյան-Աշխարհագրություն 12-րդ դասարան, Երևան 2018թ.:
4. Г. С. Хозин – Глобальные проблемы современности. М., 1982.
5. И. А. Родионова – Глобальные проблемы человечества: учебное пособие для учащихся и студентов. 2-е изд., испр. и доп. М., 1995